

Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora
Spodbujanje trajnostnih in odpornih prehranskih sistemov v času vse večjih kriz
(raziskovalno mnenje na zaprosilo madžarskega predsedstva Sveta EU)

(C/2025/117)

Poročevalci: **Joe HEALY**
Piroska KÁLLAY
Arnold PUECH d'ALISSAC

Svetovalca	Dimitris BIMPAS (za poročevalca III. skupine) Gábor KIRALY (za poročevalca II. skupine)
Zaprosilo	dopis prihodnjega madžarskega predsedstva Sveta, 14. 3. 2024
Pravna podlaga	člen 304 Pogodbe o delovanju Evropske unije
Pristojnost	strokovna skupina za kmetijstvo, razvoj podeželja in okolje
Datum sprejetja na seji strokovne skupine	2. 10. 2024
Datum sprejetja na plenarnem zasedanju	23. 10. 2024
Plenarno zasedanje št.	591
Rezultat glasovanja (za/proti/vzdržani)	207/9/10

1. Sklepi in priporočila

1.1 V tem mnenju so opredeljene ključne značilnosti trajnostnih in odpornih prehranskih sistemov in podani predlogi politik za njihovo spodbujanje ter za krepitev orodij EU za krizno upravljanje. V prehranskih sistemih je bilo čutiti posledice povečanega tveganja za kmete ter prehransko varnost in suverenost EU v času pandemije COVID-19, podnebne krize in energetske krize, ki je nastala zaradi vojne v Ukrajini.

1.2 Evropski ekonomsko-socialni odbor (EESO) meni, da morajo biti kmetijska, ribiška in prehranska politika EU bolje pripravljene na prilagajanje nenehnim izzivom, s katerimi se soočajo ti sektorji. Poleg tega morajo biti konkurenčne, odporne na krize, ekonomsko, okoljsko in socialno trajnostne, prijazne proizvajalcem, osnovane na znanju in sposobne zagotavljati visokokakovostno hrano po konkurenčnih cenah, proizvajalcem pa dober in vzdržan dohodek. To zahteva mehanizme za regulacijo cen hrane, pri čemer je treba upoštevati proizvodne stroške in okoljske standarde, da bi bile tržne cene poštene. Sedanja struktura trga primarnih proizvodov ne služi ciljem, povezanim s trajnostnim razvojem, podnebnimi ambicijami in pravičnim preходом.

1.3 EESO meni, da je treba:

V zvezi z ekonomskimi instrumenti

- povečati proračun skupne kmetijske politike (SKP), Evropskega sklada za pomorstvo, ribištvo in akvakulturo (ESPRA) ter sklopa za prehransko varigo programa Enotni trg, da se zagotovijo ustrezna finančna sredstva za izpolnjevanje potreb po politikah in doseganje ciljev na področju kmetijstva, ribištva in hrane v EU. Znatno je treba povečati kmetijsko rezervo, ki mora postati večletna;

- sprejeti konkretne ukrepe, da bi bili primarni proizvajalci plačani po poštenih cenah, na primer z uvedbo cenovnih jamstev in urejanjem razmerja moči v prehranski verigi. Opredeliti je treba predhodna objektivna merila za pragove za določanje kriz na trgu;
- povečati pragove in merila za pomoč *de minimis*;
- preučiti in oblikovati vseevropski sistem javnega zavarovanja z visoko stopnjo javnih naložb za primere naravnih nesreč;
- povečati podporo za združne in podobne modele združenj;
- spodbujati kmetijstvo, ki ga podpira skupnost, kot so vozlišča za živila ter lokalne in kratke prehranske verige, vključno z evropskimi shemami kakovosti in finančnimi spodbudami za te proizvode (na primer zmanjšanje DDV itd.);
- uvesti orodja in mehanizme, podobne tistim v Franciji, da se spremeni način določanja cen proizvajalcev, pri čemer se morajo upoštevati vsi stroški, da se uravnoteži razmerje moči v prehranski verigi;
- oblikovati digitalno središče za zbiranje podatkov o cenah in stroških, da se vzpostavi preglednost v verigi preskrbe s hrano;
- vztrajati pri tem, da bodo standardi zelenega dogovora in strategije „od vil do vilic“, predpisi EU o varnosti hrane ter zdravju živali in rastlin, pa tudi vsi ostali standardi, ki se nanašajo na proizvodnjo in trajnostnost hrane, v celoti vključeni v vse sedanje in prihodnje trgovinske sporazume EU;
- poenostaviti in odpraviti birokracijo v celotni prehranski verigi;
- nagrajevati kmete za sekvenciacijo ogljika in ogljično učinkovite proizvodne sisteme;

V zvezi z okoljsko trajnostnostjo

- obnavljati zdravje tal; učinkoviteje izkoriščati vodo z uporabo tehnologij, ki zmanjšujejo njeno rabo, kot je precizno namakanje. To je še posebej pomembno v regijah, ki trpijo zaradi suše;
- preprečevati selitev virov CO₂ s spodbujanjem proizvodnje hrane na površinah, na katerih je ta proizvodnja najbolj ogljično učinkovita;
- poskrbeti za učinkovito izvrševanje pravil o nepoštenih trgovinskih praksah, vključno s prepovedjo prodaje pod ceno, ter vztrajati pri enotnem izvajanju teh pravil na evropski ravni;

V zvezi s socialno in družbeno podporo

- okrepiti prehransko varnost in strateško avtonomijo ter povečati odpornost kmetijstva in ribištva z zmanjšanjem odvisnosti od uvoza;
- spodbujati mlade in ženske s podpiranjem generacijske pomladitve, izobraževanja in usposabljanja;
- urediti trgovinske tokove, da se preprečijo nepotrebne motnje na trgu;
- vzpostaviti evropski svet za prehransko politiko kot platformo za krepitev dialoga o vprašanjih, povezanih s hrano, v skladu s predlogom v okviru strateškega dialoga;
- označevati poreklo surovin in predelanih proizvodov kot možnost za spodbujanje stabilnih odnosov med proizvajalci in industrijo ter način za obveščanje potrošnikov. ⁽¹⁾

2. Uvod

2.1 Vse večje krize in posledična tveganja za agroživilski sektor so pokazala, da je treba povečati usklajenost in izboljšati načrtovanje izrednih ukrepov, da bomo pripravljeni na spoprijemanje z vsemi tveganji, ki bi lahko ogrozila preskrbo s hrano in prehransko varnost v EU.

⁽¹⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Okvir za označevanje trajnostno pridelanih živil za lažjo trajnostno izbiro potrošnikov (mnenje na lastno pobudo) (UL C 75, 28.2.2023, str. 97).

2.2 Madžarsko predsedstvo Sveta EU je EESO zaprosilo za raziskovalno mnenje o trajnostnih in odpornih prehranskih sistemih v času vse večjih kriz, v katerem naj bi bilo izpostavljeno, da se evropsko kmetijstvo in ribištvo nikoli nista soočala s toliko izzivi in gospodarskimi pretresi kot danes.

2.3 Madžarsko predsedstvo želi spodbuditi pravočasne razprave o tem, kako v prihodnosti ustvariti konkurenčno, na krize odporno, trajnostno, kmetom prijazno in na znanju osnovano kmetijstvo in ribištvo EU ter kako oblikovati SKP, ESPRA ter sklop za prehransko verigo programa Enotni trg po letu 2027. Za celotno evropsko prehransko politiko, ki bo dejansko koristila evropskim potrošnikom, morata biti po mnenju EESO cena in kakovost živil, ki so trajnostno proizvedena v EU, konkurenčni in dostopni. To pomeni, da mora biti evropski agroživilski sektor zmožen potrošnikom ponuditi živila po cenah, ki že vključujejo dodatne stroške, povezane z merili, kot so trajnostnost, dobrobit živali, varnost hrane in hranilna vrednost, in ki hkrati zagotavljajo pošteno plačilo kmetom in ribičem, pri vsem tem pa ostati prva izbira za veliko večino potrošnikov ⁽²⁾.

2.4 EESO to mnenje razume kot priložnost za predložitev priporočil civilne družbe za spodbujanje trajnostnih in odpornih prehranskih sistemov v EU s celostnim pristopom. Namen mnenja je tudi prispevati k razpravam, ki so se začele na seji Sveta za kmetijstvo in ribištvo 27. maja 2024, kjer so ministri in ministrice držav članic za kmetijstvo in ribištvo izjavili, da so pripravljeni okrepiti orodja za krizno upravljanje, ter priznali potrebo po prožnem, odpornem in bolj daljnosežnem kriznem upravljanju, pri katerem imajo raziskave in inovacije pomembno vlogo.

2.5 EESO je z ozaveščanjem o vrednosti hrane prva institucija EU, ki je pozvala k celoviti prehranski politiki v EU ⁽³⁾. Takšna politika je nujna, da bi se s trajnostnimi prehranskimi sistemi proizvajala zdrava hrana, da bi se kmetijstvo in ribištvo povezala s prehrano in ekosistemskimi storitvami ter da bi se v dobavnih verigah prednostno obravnavalo javno zdravje, ki je ključno za EU ⁽⁴⁾.

2.6 EESO se v celoti strinja, da je treba povečati pravičnost, enakost in preglednost v kmetijski, ribiški in prehranski verigi, še posebej s krepitvijo gospodarskega položaja kmetov, ribičev in majhnih proizvajalcev hrane.

2.7 Leta 2022 je bilo v prehranski verigi EU 12 milijonov kmetijskih gospodarstev in živilskih podjetij, zaposlenih je bilo 29 milijonov ljudi in ustvarjenih 800 milijard EUR dodane vrednosti. ⁽⁵⁾ Vendar je bilo leta 2020 v EU 3 milijona manj kmetij kot leta 2010, kar pomeni 24,8-odstotno zmanjšanje. ⁽⁶⁾ V ribištvu je po podatkih FAO ⁽⁷⁾ flota EU leta 2020 obsegala približno 74 000 plovil, kar je 28 % manj kot leta 2000, in se še naprej zmanjšuje.

2.8 EESO je zadovoljen, da je Evropska komisija v skladu s pozivi v njegovih prejšnjih mnenjih predlagala več ukrepov za povečanje prožnosti in zmanjšanje administrativnih bremen za kmete EU (kar pa še vedno ne velja za ribiče), da bi okrepila prehransko suverenost in izboljšala dohodke kmetij. Vendar poudarja, da prožnost ne bi smela pomeniti zmanjšanja podpore in oslabitve SKP ⁽⁸⁾.

⁽²⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prehranska varnost in trajnostni prehranski sistemi (raziskovalno mnenje na zaprosilo francoskega predsedstva) (UL C 194, 12.5.2022, str. 72).

⁽³⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij – Strategija „od vil do vilic“ za pravičen, zdrav in okolju prijazen prehranski sistem (COM(2020) 381) (UL C 429, 11.12.2020, str. 268), Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prehranska varnost in trajnostni prehranski sistemi (raziskovalno mnenje na zaprosilo francoskega predsedstva) (UL C 194, 12.5.2022, str. 72).

⁽⁴⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prehranska varnost in trajnostni prehranski sistemi (raziskovalno mnenje na zaprosilo francoskega predsedstva) (UL C 194, 12.5.2022, str. 72).

⁽⁵⁾ Eurostat: Key figures on the European food chain (Glavni podatki o evropski prehranjevalni verigi).

⁽⁶⁾ Eurostat: Key figures on the European food chain (Glavni podatki o evropski prehranjevalni verigi).

⁽⁷⁾ FAO: The state of world fisheries and aquaculture (Stanje v svetovnem ribištvu in akvakulturi).

⁽⁸⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Predlog uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o spremembi uredbe (EU) 2021/2115 in (EU) 2021/2116 v zvezi s standardi za dobre kmetijske in okoljske pogoje, shemami za podnebje, okolje in dobrobit živali, spremembami strateških načrtov SKP, pregledom strateških načrtov SKP ter izvzetji iz kontrol in sankcij (COM(2024) 139 final – 2024/0073) (UL C, C/2024/4063, 12.7.2024, ELI: <http://data.europa.eu/eli/C/2024/4063/oj>).

3. Politike za podporo proizvajalcem hrane ter odpornejšo in trajnostno verigo preskrbe s hrano

3.1 Za kmetijsko in ribiško proizvodnjo je značilna tveganost. Na donose, kakovost proizvodov in cene vplivajo številni zunanji dejavniki s precejšnjimi posledicami, kot so vreme in drugi okoljski ali sanitarni dejavniki (npr. bolezni živali in škodljivi organizmi rastlin). Kmetijska proizvodnja je izpostavljena tudi tveganjem, ki izhajajo iz razvoja dogodkov na kmetijskih trgih, motenj v trgovini ali geopolitičnih dogodkov. Poleg tega veliki posredniki v verigi preskrbe s hrano v krizi pogosto vidijo zgolj priložnost za povečanje dobička. V času vse večjih kriz, ko so pretresi pogostejši, se povečuje nestanovitnost trgov, zato je kmetovanje bolj tvegano in hrana dražja.

3.2 Dolgoročnejši trendi, kot so značilno nizki dohodki kmetij, velika nestanovitnost cen, krize zaradi ekstremnih vremenskih in podnebnih razmer ter razvodenela in šibkejša skupna ureditev trgov, so razkrili strukturne težave v prehranski in kmetijski politiki EU ter oslabil kmete v EU kakor tudi njeno prehransko varnost in suverenost.

3.3 V prvih desetletjih SKP so bili oblikovani močni ukrepi skupne ureditve trgov za stabilizacijo trgov (intervencije, pomoč za zasebno skladiščenje, izvozne subvencije), spodbujanje proizvodnje in zagotavljanje stalnih dohodkov za kmete in ribiče ter ustrezne preskrbe s hrano za potrošnike. Z različnimi reformami SKP se je podpora trga oslabila in odpravljeno je bilo učinkovito subvencioniranje cen. Nadomestile so ga varnostne mreže v obliki shem pomoči za nekatere sektorje, orodja za podporo trgu, tržni standardi, organizacije proizvajalcev in pravila o konkurenci.

3.4 Zadnja reforma SKP v obdobju 2021–2022 in skupna ribiška politika (SRP) iz leta 2013 sta bili močno okoljsko usmerjeni in sta skupno ureditev trga praktično ignorirali. Posledica so bili neustrezno subvencioniranje cen in orodja za krizno upravljanje, s katerimi ni bilo mogoče ustrezno podpirati dohodkov kmetij, ko se je začela kriza zaradi COVID-19, ki so ji sledile vojna v Ukrajini ter posledično energetska kriza in kriza zaradi proizvodnih stroškov.

3.5 Krizno upravljanje se financira iz kmetijske rezerve, glavni instrumenti podpore pa so členi od 219 do 222 uredbe o vzpostavitvi skupne ureditve trgov. Od 1. januarja 2014 do konca leta 2023 je bilo na podlagi teh členov sprejetih 63 izrednih ukrepov.⁽⁹⁾ Ti ukrepi so se sicer večkrat izkazali za bistvene v raznih sektorjih, niso pa bili učinkoviti pri spopadanju z dolgoročnejšim propadanjem in izgubo vzdržnosti prehranskih sistemov EU ter škodo, ki so jo kmetom povzročile številne sedanje krize.

3.6 Na področju ribištva je bil leta 2021 uveden sklad ESPRA, ki je obsegal določbe za podporo ob izrednih dogodkih, ki povzročijo motnje na trgu. Te določbe lahko vključujejo nadomestila gospodarskim subjektom v ribištvu in akvakulturi za izpad dohodka ali dodatne stroške ter pomoč za skladiščenje za organizacije proizvajalcev. Težava je v tem, da najnovejša različica sporazuma STO o subvencijah za ribištvo prepoveduje subvencije za vrsto primerov, kot so izgube iz poslovanja in subvencioniranje cen ulovljenih rib ali goriva. Odobriti jih je mogoče le, če so staleži rib zadovoljivi, vendar je v sporazumu STO priznано, da lahko na staleže rib vplivajo dejavniki, nad katerimi članica, ki subvencionira, nima nadzora. Komisija se mora zato zavzemati za uvedbo določb o višji sili, da bo subvencije mogoče dodeliti v izjemnih okoliščinah.

3.7 Za ilustracijo neučinkovitosti zaščitnih ukrepov skupne ureditve trga v času krize naj navedemo, da bi bila intervencija v sektorju govejega mesa možna šele, ko bi tržna cena v državi članici padla pod 85 % referenčne cene (tj. 1,93 EUR/kg), pri čemer je sedanja povprečna cena govejega mesa v EU 5,06 EUR/kg. Intervencija bi se torej uporabila le, če bi povprečna cena EU padla za 62 %.

3.8 EESO poudarja, da mora prihodnji okvir SKP omogočati kmetijstvo povsod v EU, tudi na ranljivih območjih, ne samo na ugodnih lokacijah in v najbolj produktivnih regijah.

⁽⁹⁾ COM(2024) 12 final.

3.9 EESO predlaga, da EU okrepi svojo prehransko varnost in strateško avtonomijo ter poveča odpornost svojega kmetijstva, ribištva in celotne dobavne verige. ⁽¹⁰⁾ To naj stori tako, da vlaga v raziskave in inovacije, zmanjša odvisnost od uvoza iz držav zunaj EU, uvede trajnostna merila v ureditve o trgovinskih preferencah, kot je sistem avtonomnih tarifnih kvot, dostop na trg EU poveže z dostopom do voda tretjih držav ter diverzificira oskrbo z uvoženimi kritičnimi proizvodi, kot so gnojila, krma in surovine. ⁽¹¹⁾ V zvezi s tem EESO poudarja, da strategija „od vil do vilic“ vključuje zakonodajno pobudo, ki za nekatere proizvode zahteva navedbo porekla. Označevanje izvora kmetijskih in ribiških surovin ter predelanih proizvodov bo povečalo preglednost v verigi preskrbe s hrano in okrepilo proizvodnjo v Evropi v skladu z visokimi standardi. ⁽¹²⁾

3.10 Za učinkovito podporo dohodkom kmetij mora EU povečati proračun SKP, da bi ponudila ustrezna finančna sredstva, sorazmerna z njenimi prizadevanji za podporo pravičnemu prehodu. ⁽¹³⁾ EESO obžaluje odločitev EU, da sredstva sklada ESPRA v obdobju 2025–2027 zmanjša za 105 milijonov EUR, in poziva k povečanju sredstev za naslednje finančno obdobje. Poleg tega je treba za učinkovito subvencioniranje cen in instrumentov kriznega upravljanja določiti bistveno višja finančna sredstva za kmetijsko rezervo (zdaj znašajo 450 milijonov EUR na leto), ki mora postati večletna.

3.11 EESO predlaga, naj EU preuči priporočilo Evropskega računskega sodišča, da se določijo predhodni objektivni parametri in merila, ki bi služili kot pragovi za določitev, kdaj nastanejo motnje na trgu in bi bilo treba sprožiti izredne ukrepe. Ta pristop bi bil v pomoč pri preprečevanju ter zanesljivejši zaščiti v času krize.

3.12 EESO predlaga, da se pomoč *de minimis* za kmetijski sektor v treh letih poveča z 20 000 EUR na 50 000 EUR na kmetijo, da bodo imele države članice večjo prožnost, ko se bodo soočale s specifičnimi krizami. Prav tako meni, da nedavno zvišanje zgornje meje pomoči *de minimis* s 30 000 EUR na 40 000 EUR na ribiško podjetje v treh letih ne odgovarja dejanskim potrebam sektorja.

3.13 O sedanjih in prihodnjih naravnih nesrečah je treba razmišljati v kontekstu družbenih tveganj in ne kot o individualnem bremenu. Ob upoštevanju tega EESO predlaga, da EU preuči in oblikuje vseevropski sistem javnega zavarovanja z visoko stopnjo javnih naložb za primere naravnih nesreč. Financirati ga je treba ločeno od proračuna SKP in biti mora skladen z mednarodnimi trgovinskimi predpisi. V več državah članicah (npr. v Franciji, Španiji in Avstriji) so takšni sistemi zavarovanja že uvedeni.

3.14 Vzajemni skladi razdelijo tveganja med skupine proizvajalcev ali zadruga, kar kmetom omogoča nadomestilo v primeru izgube. EU bi lahko ustanovila in sprva financirala vzajemne sklade v kmetijstvu in stroške njihovega upravljanja. Takšni vzajemni skladi morajo denar namenjati za skupne namene.

3.15 EESO predlaga, naj se kmetijskim zadrugam in podobnim modelom združenj ter organizacijam proizvajalcev v ribištvu nameni znatna podpora, saj imajo ključno vlogo pri izboljšanju prehranske varnosti, ustvarjanju dohodka in izgradnji lokalnih skupnosti. S tem se krepi položaj kmetov in ribičev na trgih, povečuje njihov dohodek in izboljšuje njihova zmožnost proizvajati več na bolj trajnosten in odporen način. Zadruga in podobni modeli združenj s predelavo in nakupom v velikem obsegu in velikih količinah krepijo položaj kmetov na trgu, saj so protiutež tržni moči maloprodajnega sektorja. Številne zadruga in podobni modeli združenj svojim članom zagotavljajo pogodbene cene proizvodov, s čimer podpirajo ali jamčijo cene, kar spet preprečuje ali zmanjša nestanovitnost cen in tveganje. Irska mlečna industrija je odličen primer pozitivnega učinka zadrug. Še posebej je treba oživiti zadruga strukture in podobne modele združenj v vzhodni Evropi, kjer so bili žal opuščeni zaradi slabih izkušenj iz preteklosti.

⁽¹⁰⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Strateška avtonomija ter prehranska varnost in trajnostnost (mnenje na lastno pobudo) (UL C 105, 4.3.2022, str. 56).

⁽¹¹⁾ COM(2024) 12 final.

⁽¹²⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Okvir za označevanje trajnostno pridelanih živil za lažjo trajnostno izbiro potrošnikov (mnenje na lastno pobudo) (UL C 75, 28.2.2023, str. 97).

⁽¹³⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Ukrepi za spodbujanje okvira politike EU za pravični prehod (raziskovalno mnenje na zaprosilo belgijskega predsedstva) (UL C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: <http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj>).

3.16 Alternativne prehranske pobude, kot so kmetijstvo, ki ga podpira skupnost, lokalna vozlišča za živila ter regionalne in lokalne prehranske verige, pogosto štejejo za vodilne pri prehodu na bolj trajnosten in odporen prehranski sistem. Ti načini proizvodnje in porabe hrane so priložnost za proizvajalce, da se ponovno povežejo s potrošniki in ponovno uravnotežijo moči v dobavni verigi. Poleg tega dajejo prednost vrednotam, kot so solidarnost, zaupanje, pravičnost in okoljska trajnostnost, ter spodbujajo vzajemno učenje o hrani in spoštovanje hrane v celotni dobavni verigi. ⁽¹⁴⁾ Zaradi tega lahko te pobude, skupaj z učinkovitimi programi za (notranjo in zunanjo) promocijo in zagotavljanje kakovosti, nedvomno prispevajo k sprejemanju bolj trajnostnih vzorcev vedenja v zvezi s hrano in bi jih bilo treba podpreti kot ključni cilj pri prihodnjem oblikovanju politik v agroživilskem sektorju.

3.17 Regionalni proizvajalci so pogosto dejavni v neposredni bližini lokalnega prebivalstva in tako pod določenim družbenim nadzorom, kar tudi običajno spodbuja trajnostne načine proizvodnje. ⁽¹⁵⁾ EESO priporoča, da EU tako v okviru prihodnje SKP kot tudi sicer predlaga sheme in ukrepe, ki spodbujajo razvoj različnih kratkih verig.

3.18 Glede na to, da je dostop do financiranja predpogoj za nekatere prehode ter ključen dejavnik krepitve odpornosti in prilagodljivosti kmetijskega sektorja, se EESO zavzema za podporo naložbeni zmogljivosti kmetov s preprostimi finančnimi instrumenti brez birokracije, kot so jamstveni instrumenti in posojila s porazdelitvijo tveganja. V zvezi s tem se je memorandum o soglasju med GD AGRI in Evropsko investicijsko banko (EIB) izkazal za uspešnega. Širše gledano bi bilo treba skupaj z bankami in drugimi zasebnimi deležniki razmisliti o prihodnosti trajnostnih naložb v kmetijstvo.

3.19 EESO poudarja pomen podpiranja in krepitve položaja mladih in žensk, ki nameravajo ustanoviti podjetje v sektorju proizvodnje hrane. Sprejeti je treba ukrepe, da se jim omogoči dostop do zemljišč in posojil ter da se z izobraževanjem, usposabljanjem in večjim priznavanjem spodbudi generacijska pomladitev, ki je nujna za prihodnost prehranskih sistemov. ⁽¹⁶⁾ EESO poleg tega predlaga določitev pravil za rabo zemljišč, da bi dodeljevanje površin za pridelavo hrane uravnotežili z drugimi oblikami rabe tal, ki bi sicer tekmovali s pridelavo (kot so nekateri projekti za proizvodnjo energije in dejavnosti za prosti čas), ter zaustavili vse večjo koncentracijo lastništva zemljišč. ⁽¹⁷⁾ V ta namen je treba zavarovati dostop proizvajalcev hrane do zemljišč pred nakupi zasebnih podjetij za špekulativne namene.

3.20 EESO meni, da bi morala biti politična podpora usmerjena v izboljšanje in nagrajevanje praks, ki pripomorejo k obnovi zdravja tal. ⁽¹⁸⁾ Spodbujanje in podpiranje regenerativnega ekološkega kmetovanja in agroekoloških praks bi bilo treba v prihodnosti še bolj prednostno obravnavati, da bi ohranili zdravje naših tal in zaščitili enega najpomembnejših virov za kmete. Poleg tega bi bilo treba spodbujati proizvodnjo in predelavo v celotni prehranski verigi, da bi zmanjšali porabo vode ter spodbujali njeno ponovno uporabo in recikliranje. Ključno je zadrževanje vode ter podpiranje projektov in ukrepov za zmanjšanje porabe vode (npr. precizno kmetijstvo). ⁽¹⁹⁾ EESO priporoča tudi določitev boljših pogojev za uporabo blata iz čistilnih naprav v kmetijstvu v okviru krožnih postopkov ter nadzor njegove kakovosti, da bi bilo brez onesnaževal. Glede na to, da standarde trajnostnosti določajo različni javni zasebni akterji, organizacije in institucije, EESO priznava, da je treba uskladiti metodologije in pojasniti opredelitve ocen trajnostnosti na kmetijah, da bodo odražale vsakdanjo realnost kmetov, si ne bodo nasprotovale in se bodo izogibale škodljivemu podvajanju.

⁽¹⁴⁾ Plank, Christina, Rike Stotten in Robert Hafner (2024), *Values-Based Modes of Production and Consumption: Analyzing How Food Alternatives Transform the Current Food Regime* (Proizvodnja in potrošnja na podlagi vrednot: kako prehranske alternative spremenjajo sedanje prehranske sisteme), *Frontiers in Sustainable Food Systems* 8 (junij): 1266145, <https://doi.org/10.3389/fsufs.2024.12661>; De Bernardi, Paola, Alberto Bertello, Francesco Venuti in Alessandro Zardini (2021), *Knowledge Transfer Driving Community-Based Business Models towards Sustainable Food-Related Behaviours: A Commons Perspective* (Prenos znanja usmerja poslovne modele s podporo skupnosti k trajnostnemu ravnanju s hrano: vidik skupne dobrine), *Knowledge Management Research & Practice* 19 (3): 319–26, <https://doi.org/10.1080/14778238.2019.1664271>.

⁽¹⁵⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Okvir za označevanje trajnostno pridelanih živil za lažjo trajnostno izbiro potrošnikov (mnenje na lastno pobudo) (UL C 75, 28.2.2023, str. 97).

⁽¹⁶⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Vloga mladih pri razvoju podeželja (mnenje na lastno pobudo) (UL C, C/2024/1570, 5.3.2024, ELI: <http://data.europa.eu/eli/C/2024/1570/oj>).

⁽¹⁷⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Pravični prehod za trajnostno prihodnost agroživilskih sistemov v EU (mnenje na lastno pobudo) (UL C, C/2024/6878, 28.11.2024, ELI: <http://data.europa.eu/eli/C/2024/6878/oj>).

⁽¹⁸⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij – Strategija EU za tla do leta 2030 – Koristi zdravih tal za ljudi, hrano, naravo in podnebje (COM(2021) 699 final) (UL C 290, 29.7.2022, str. 131).

⁽¹⁹⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Trajnostno gospodarjenje z vodo in podnebna kriza: krožne in druge rešitve za agroživilski sistem EU v prihodnjem „modrem dogovoru“ (mnenje na lastno pobudo) (UL C 349, 29.9.2023, str. 80).

4. Pravičnejša veriga preskrbe s hrano (v EU in na mednarodni ravni)

4.1 EESO meni, da je pravična in trajnostna veriga preskrbe s hrano v osnovi odvisna od tega, ali kmeti in ribiči na trgu dosežejo pošteno ceno, ki pokrije stroške proizvodnje in jim omogoča gospodarsko vzdržno maržo. Stabilnost dohodkov kmetov in ribičev je ključna za odporno in trajnostno verigo preskrbe s hrano.

4.2 EESO podpira hiter odziv na motene trgovinske tokove v mednarodni trgovini (povečanje uvoza posebnih proizvodov, ki po možnosti izhajajo iz trajnostnih virov). Meni, da je trgovinske tokove mogoče enostavno urejati z dobrim poznavanjem trgovine. Usklajeno izvajanje med izvozniki in uvozniki bi se lahko začelo samodejno, čim se zazna povečanje obsega trgovine za 10 % v določenem časovnem obdobju, na primer v enem letu. Če bi bilo povečanje upravičeno zaradi nepredvidenega dogodka, ki je skrčil domačo proizvodnjo, se ta klavzula ne bi uporabila. Če pa povečanje ne bi bilo upravičeno, bi se za njegovo omejitev uvedla dodatna carina. ⁽²⁰⁾

4.3 V zvezi s pogajanjem o cenah je ena od možnih rešitev, usmerjenih v prihodnost, določanje cen na podlagi pogajanj med proizvajalcem in primarnim predelovalcem ali kupcem. S takšno ceno bi bilo treba zagotoviti, da proizvajalec doseže dohodek, ki je dvakrat višji od minimalne plače na letni osnovi. Doslej je bila cena, plačana proizvajalcu, večinoma določena s pogajanjem med industrijo in trgovci na drobno. V Franciji se ta nova vrsta pogajanj na podlagi medsektorskih ocen stroškov uporablja že za 80 % mlečnih izdelkov in četrtno sektorja govejega mesa. Francija s t. i. zakonom Egalim ⁽²¹⁾ bolje ščiti kmete in zagotavlja ponovno uravnoteženje odnosov z maloprodajnim sektorjem (ta pogajalski sistem uporabljajo samo sektorji mleka, govejega mesa in svinjine). Tovrstno sektorsko pogajanje o cenah se trenutno uporablja za nacionalne trge, saj za izvoz veljajo mednarodne tržne cene.

4.4 EESO predlaga, naj Evropska komisija preuči nov politični model za okrepitev pogajalskega položaja kmetijskega sektorja v prehranski verigi pri pogajanjih o cenah. Temeljit bi lahko na francoskem modelu, evropski politični okvir pa bi kmetom omogočil, da se zakonito pogajajo o cenah prek svojih panožnih organov v različnih sektorjih. Priporoča tudi razmislek o vzpostavitvi postopka oziroma mehanizma za reševanje sporov, podobnega francoskemu, ki bi pripomogel k okrepitevi položaja kmetov, ne da bi se uvajala pretirana dodatna birokracija.

4.5 Neobračunavanje dejanskih stroškov je velika pomanjkljivost v prehranskih sistemih, zaradi česar kmeti in ribiči pogosto prejmejo ceno, ki je nižja od proizvodnih stroškov. EESO pozdravlja pobudo Komisije za ustanovitev opazovalne skupine za proizvodne stroške, marže in trgovinske prakse v verigi preskrbe s hrano.

4.6 EESO predlaga oblikovanje digitalnega središča za zbiranje natančnih podatkov o tržnih cenah v realnem času, ki bo zajelo celotno verigo preskrbe s hrano (proizvajalce, predelovalce, distributerje in trgovce na drobno) v vseh kmetijskih in ribiških sektorjih v vseh državah članicah. To je ključnega pomena za pošteno in pregledno delovanje trgov hrane, ponovno uravnoteženje moči v prehranski verigi ter omogočanje hitre in učinkovite uporabe instrumentov za krize na trgu. EESO predlaga, naj Evropska komisija preuči sistem obveznega poročanja o živinoreji v ZDA, v skladu s katerim morajo pakirnice in uvozniki javljati nakupe in prodajo živine in živalskih proizvodov agenciji za trženje kmetijskih proizvodov. ⁽²²⁾

4.7 EESO je v preteklosti poudaril, da sedanja struktura trga primarnih proizvodov ne prispeva k „trajnostnemu gospodarstvu, kakršnega potrebujemo“, niti k ciljem, povezanim s trajnostnim razvojem, podnebnimi ambicijami ter pravičnim prehodom iz agende OZN za trajnostni razvoj do leta 2030 in evropskega zelenega dogovora, temveč aktivno deluje proti njim. ⁽²³⁾

⁽²⁰⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Uvedba zaščitnih ukrepov za kmetijske proizvode v trgovinskih sporazumih (mnenje na lastno pobudo) (UL C 364, 28.10.2020, str. 49).

⁽²¹⁾ Egalim 3: Balancing the trade relationship between agri-food and large retailers (Uravnoteženje trgovinskih odnosov med agroživilstvom in velikimi trgovci na drobno).

⁽²²⁾ USDA – Livestock Mandatory Reporting (Obvezno poročanje o živinoreji).

⁽²³⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Kriza zaradi cen hrane: vloga špekulacij in konkretni predlogi za ukrepanje po vojni v Ukrajini (mnenje na lastno pobudo) (UL C 100, 16.3.2023, str. 51).

4.8 EU si mora tudi prizadevati za spoštovanje temeljnih pravic vseh delavcev v prehranski verigi (proizvodnja, predelava, distribucija). V skladu s tem bi se morala zavezati, da bo ščitila temeljne socialne pravice delavcev, še posebej pa bi morala spoštovati ustrezne določbe Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter ustrezne konvencije in priporočila Mednarodne organizacije dela. ⁽²⁴⁾ Za trajnostne in odporne prehranske sisteme so potrebni pošteno delovni pogoji in urejeni odnosi med delodajalci in delojemalci. Delovni pogoji, sistemi socialne zaščite ter zdravje in varnost delavcev v agroživilskem sektorju, zlasti sezonskih delavcev, so pogosto slabši. ⁽²⁵⁾

4.9 Stalen izziv za trajnostne prehranske sisteme EU je uvoz hrane iz tretjih držav, ki ne izpolnjuje standardov in obveznosti EU, ki veljajo za enake proizvode v EU. EESO predlaga, naj se v vseh sedanjih in prihodnjih trgovinskih sporazumih EU uporablja načelo vzajemnosti ⁽²⁶⁾ in naj se zato vanje vključijo mednarodno dogovorjeni standardi ter predpisi EU o varnosti hrane, ureditve na področju zdravja živali in rastlin ter vsi drugi standardi, ki se nanašajo na proizvodnjo in trajnostnost hrane (evropski zeleni dogovor, strategija „od vil do vilic“, strategija za biotsko raznovrstnost in strategija „Pripravljeni na 55“). Pri tem priznava, da sta vključevanje ciljev trajnostnega razvoja in višjih standardov v večstranske trgovinske sporazume ter njihovo izvajanje v okviru teh sporazumov izjemno zahtevna. Vsi trgovinski sporazumi EU morajo biti skladni z določbami EU na področju sanitarnih in fitosanitarnih ukrepov ter s previdnostnim načelom ⁽²⁷⁾.

4.10 Z uvedbo direktive o nepoštenih trgovinskih praksah se je izboljšala dobavna veriga za primarne proizvajalce, zlasti v zvezi s plačili. Vendar so potrebni učinkovito izvrševanje in ciljna razširitev področij, ki jih zajema ta direktiva, ter po potrebi sorazmerne in jasne kazni. Bistvenega pomena je tudi enotna uporaba v vseh državah članicah.

4.11 EESO predlaga, da se direktiva o nepoštenih trgovinskih praksah okrepi tako, da se pristojnim organom podelijo trdna izvršilna pooblastila. Poleg tega bi moralo biti prepovedano prodajati pod ceno. Prakse s seznama sivih praks bi bilo treba prestaviti na seznam črnih praks.

4.12 EESO predlaga, naj EU preuči prenos direktive o nepoštenih trgovinskih praksah v Španiji, ki daje zgled za prihodnost, saj vsak člen v prehranski verigi zavezuje k pokritju lastnih proizvodnih stroškov.

5. Okvir za trajnostne prehranske sisteme

5.1 Agroživilski sektor bi imel koristi od jasnega regulativnega okvira, ki bi mu povečal stabilnost in gotovost. EESO je na primer poudaril omejitve prostovoljnih pristopov, kakršen je kodeks ravnanja EU o odgovornih poslovnih in tržnih praksah, ter pozval k sprejetju predpisov in zakonodaje za nagel prehod na trajnostnost. ⁽²⁸⁾

5.2 EESO meni, da sta ključnega pomena poenostavitve in odprava pretirane birokracije s proizvodnji prijaznimi ukrepi in racionaliziranimi regulativnimi okviri. Pri regulativnih pristopih je treba preprečiti visoke stroške zagotavljanja skladnosti, ki bi lahko ovirali inovacije, hkrati pa ohraniti ključne cilje glede trajnostnosti.

5.3 Ker je večina kmetijsko-okoljskih shem prostovoljnih, je potreben sistemski in inovativen pristop, ki mora dopolnjevati konvencionalno oblikovanje politik na podlagi ekonomskih analiz, in sicer z upoštevanjem vpliva vedenjskih dejavnikov na odločitve kmetov za trajnostno kmetovanje. ⁽²⁹⁾ Boljše razumevanje gospodarskih in vedenjskih dejavnikov, ki vplivajo na sodelovanje kmetov v kmetijsko-okoljskih shemah, je ključnega pomena. Z gospodarskimi spodbudami, tržnimi pogoji ter razumevanjem vedenja bi bilo treba ustvariti realistične, kulturno sprejemljive politike, ki so izvedljive za kmete v različnih regijah in bistvene za trajnostni prehod v prehranskih sistemih. ⁽³⁰⁾

⁽²⁴⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prehranska varnost in trajnostni prehranski sistemi (raziskovalno mnenje na zaprosilo francoskega predsedstva) (UL C 194, 12.5.2022, str. 72).

⁽²⁵⁾ Študija EESO *Collecting data on the situation of social protection of seasonal workers in the agriculture and food sectors in EU Member States after COVID-19* (Zbiranje podatkov o socialni zaščiti sezonskih delavcev v kmetijskem in živilskem sektorju držav članic EU po pandemiji COVID-19).

⁽²⁶⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Na poti k pravični verigi preskrbe s hrano (raziskovalno mnenje) (UL C 517, 22.12.2021, str. 38).

⁽²⁷⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prehranska varnost in trajnostni prehranski sistemi (raziskovalno mnenje na zaprosilo francoskega predsedstva) (UL C 194, 12.5.2022, str. 72).

⁽²⁸⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Uskladitev strategij in delovanja živilskih podjetij s cilji trajnostnega razvoja za trajnostno okrevanje po pandemiji COVID-19 (mnenje na lastno pobudo) (UL C 152, 6.4.2022, str. 63).

⁽²⁹⁾ Schaub, Sergei, Jaboury Ghazoul, Robert Huber, Wei Zhang, Adelaide Sander, Charles Rees, Simanti Banerjee in Robert Finger (2023), *The Role of Behavioural Factors and Opportunity Costs in Farmers' Participation in Voluntary Agri-environmental Schemes: A Systematic Review* (Pomen vedenjskih dejavnikov in oportunitetnih stroškov pri sodelovanju kmetov v prostovoljnih kmetijsko-okoljskih shemah: sistematični pregled), *Journal of Agricultural Economics* 74 (3): 617–60, <https://doi.org/10.1111/1477-9552.12538>.

⁽³⁰⁾ Burton, Rob J.F., in Upananda Herath Paragahawewa (2011), *Creating Culturally Sustainable Agri-Environmental Schemes* (Ustvarjanje kulturno vzdržnih kmetijsko-okoljskih shem), *Journal of Rural Studies* 27 (1): 95–104, <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.11.001>.

5.4 EESO meni, da je potrebna stroga ureditev EU, ki bo podlaga za sistemske spremembe, da bo mogoče pospešiti prehod na trajnostni prehranski sistem EU. V zvezi s tem bodo trajnostna javna naročila pomemben vzvod za okrepitev povpraševanja po trajnostnih živilih, vključno s proizvodi, certificiranimi v skladu z evropskimi shemami kakovosti.

5.5 EESO je pozdravil napoved okvira EU za trajnostne prehranske sisteme, ki bi položil temelje za sistemske spremembe, ki jih morajo uvesti vsi deležniki v celotni vrednostni verigi. Poudarja, da bi morala nova Komisija nemudoma predlagati tak okvir, da bi pravočasno obravnavala izzive prehranskih sistemov. ⁽³¹⁾

5.6 Sodelovanje javnosti in udeležba civilne družbe pri sprejemanju teh odločitev sta ključna. EESO je že pozval k vzpostavitvi evropskega sveta za prehransko politiko, da bi bilo mogoče strateško prispevati k delu Komisije in olajšati ta prehod. ⁽³²⁾

5.7 SKP in skupna ribiška politika, ki sta zmožni vzdrževati trajnostne in odporne prehranske sisteme EU, sta ključnega pomena, glede na to, da naj bi se svetovno prebivalstvo do leta 2050 povečalo na skoraj 10 milijard ljudi, povpraševanje po hrani pa v istem obdobju za 70 %. To zahteva ne le inovativne, znanstveno osnovane rešitve za proizvodnjo večjih količin hrane z manjšimi podnebnimi in okoljskimi posledicami, za manj razmetavanja s hrano in njeno pravičnejše razdeljevanje, temveč tudi podporo specifičnih regionalnih praks, ki spoštujejo lokalne ekosisteme.

5.8 EESO se zavzema za krepitev izobraževanja in prenosa znanja med kmeti in lokalno skupnostjo ter ozaveščanje o vrednosti hrane s spodbujanjem izobraževanja potrošnikov o njej, saj bi to pripomoglo k približevanju kmetijskega in ribiškega sektorja družbi. Ponovno poudarja, kako pomembne so naložbe v učenje o trajnostni prehrani od otroštva dalje, da bi mladi cenili vrednost hrane. Posebno pozornost je treba nameniti ranljivim skupinam, zlasti osebam z nizkimi dohodki. ⁽³³⁾

5.9 EESO priporoča, da EU preuči modele, ki nagrajujejo kmete in upravljavce zemljišč za sekvenciacijo ogljika, pri čemer je treba upoštevati težave v zvezi s pravilnim merjenjem ogljika in različne pogoje v državah članicah. Takšni modeli bi morali dajati prednost vključevanju ter tudi malim in srednje velikim kmetijam omogočati njihovo večjo uporabo brez pretirano visokih stroškov; hkrati morajo biti popolnoma v skladu z ekološkimi načeli ter spodbujati vzpostavitev enotnega trga EU za zajem, uporabo, shranjevanje in transport CO₂ z uporabo inovativnih tehnologij, ⁽³⁴⁾ pri čemer se upoštevajo edinstvene značilnosti kmetijstva (krožne emisije), merljivost emisij in sekvenciacij ogljika ter porazdelitev tveganj in stroškov, ki nastanejo v celotni vrednostni verigi. Spodbujati in podpirati je treba ogljično učinkovite proizvodne sisteme. EESO je prepričan, da lahko ima biogospodarstvo ključno vlogo pri spodbujanju trajnostnih in odpornih prehranskih sistemov, ne nazadnje z ustvarjanjem dodane vrednosti za tokove odpadkov in stranske proizvode ali z boljšim kolobarjenjem. ⁽³⁵⁾

⁽³¹⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Ustanavljanje evropskega sveta za prehransko politiko kot novega modela upravljanja v prihodnjem okviru EU za trajnostne prehranske sisteme (mnenje na lastno pobudo) (UL C 293, 18.8.2023, str. 1).

⁽³²⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Ustanavljanje evropskega sveta za prehransko politiko kot novega modela upravljanja v prihodnjem okviru EU za trajnostne prehranske sisteme (mnenje na lastno pobudo) (UL C 293, 18.8.2023, str. 1).

⁽³³⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Spodbujanje zdrave in trajnostne prehrane v EU (mnenje na lastno pobudo) (UL C 190, 5.6.2019, str. 9).

⁽³⁴⁾ COM(2022) 672 final, Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu Trajnostni ogljikovi krogi (COM(2021) 800 final) (UL C 323, 26.8.2022, str. 95).

⁽³⁵⁾ Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prispevek biogospodarstva k uresničevanju podnebnih in energetskih ciljev EU ter ciljev trajnostnega razvoja OZN (raziskovalno mnenje) (UL C 440, 6.12.2018, str. 45).

5.10 V EU vsako leto nastane več kot 58 milijonov ton živilskih odpadkov (131 kg/prebivalca), ⁽³⁶⁾ katerih ocenjena tržna vrednost znaša 132 milijard EUR. ⁽³⁷⁾ Ti odpadki predstavljajo okoli 20 % vse proizvedene hrane, njihov potencial globalnega segrevanja pa znaša okoli 186 milijonov ton ekvivalenta ogljikovega dioksida (CO₂e). ⁽³⁸⁾ Glavni ukrepi za zmanjšanje živilskih odpadkov so informacijske in izobraževalne pobude, še posebej za mlade v šolah, ekonomski/finančni ukrepi, kot so spodbude in tržni signali, vključno s subvencijami, nepovratnimi sredstvi in shemami davčnih dobropisov, regulativni ukrepi, ki supermarketom olajšujejo darovanje neprodane hrane, ter prostovoljni sporazumi. Pri tem je treba razlikovati med hrano, ki se zavrže zaradi slabih navad ljudi (to je mogoče preprečiti z informacijskimi kampanjami v sodelovanju z organizirano civilno družbo in mladinskimi organizacijami ter s posebnimi programi v šolah), in hrano, ki jo zavrže prehranska veriga zaradi zelo nizkih cen za kmete, ki so prisiljeni prenehati pobirati pridelek zaradi nedonosnosti. Razmetavanje s hrano v prehranski verigi bi bilo mogoče odpraviti s cenami, ki jih oblikuje proizvajalec, pri čemer ima ključno vlogo primarna predelovalna industrija. Razmetavanje s hrano med posamezniki in v prehranski verigi bi bilo mogoče odpraviti tudi z lokalnimi vozlišči za živila, ki bi pripomogla k izboljšanju kakovosti hrane in trajnostnim kmetijskim praksam. Poleg tega in skladno s predpisi o varnosti hrane bi bilo treba poenostaviti darovanje hrane z zmanjšanjem birokracije, uvedbo enostavnih in jasnih pravil ter olajšanjem vzpostavitve lokalnih platform za darovanje hrane, ki bi pomagale povezati upravičence z darovalci. Ta bi morala na primer omogočiti menzam in restavracijam, da presežno hrano razmeroma enostavno podarijo, s čimer bi se izognili živilskim odpadkom in podprli ljudi v stiski.

V Bruslju, 23. oktobra 2024

Predsednik
Evropskega ekonomsko-socialnega odbora
Oliver RÖPKE

⁽³⁶⁾ Eurostat, 2023.

⁽³⁷⁾ SWD (2023)421.

⁽³⁸⁾ EEA – Bio-waste in Europe (Biološki odpadki v Evropi).